

В работе М. Фуко «Слова и вещи» (в связи с анализом творчества Борхеса) гетеротопии предстают в несколько ином смысле: «Гетеротопии тревожат, видимо, потому, что незаметно они подрывают язык; потому что они мешают называть это и то; потому что они «разбивают» нарицательные имена или создают путаницу между ними; потому что они заранее разрушают «синтаксис», и не только тот, который строит предложения, но и тот, менее явный, который «сцепляет» слова и вещи... Именно поэтому утопии делают возможными басни и рассуждения: они лежат в фарватере языка, в фундаментальном измерении фабулы; гетеротопии... засушивают высказывание, делают слова автономными; оспаривают, начиная с ее основ, всякую возможность грамматики; они приводят к развязке мифы и обрекают на бесплодие лиризм фраз» [10, с. 31]. И тогда, когда явление имеет отношение к гетеротопическому «зеркальному» отражению, то оно невозможно без дискурсивных эффектов. Дискурсивные эффекты, в свою очередь, необходимо отсылают нас в область археологии знания, так как их анализ и исследование становятся возможными во многом благодаря археологической методологии и анализу высказывания.

Итак, фукольдианское осмысление концептов «гетеротопия» и «утопия» (через «место» и «рисунок») находит свое продолжение в бартовском осмыслении «кутопии» (через «фотографию»). Здесь общим местом становится в том числе лингвистический аспект, и это, в свою очередь, акцентирует пребывание в едином археологическом дискурсе.

Библиографические ссылки

1. **Барт Р.** Риторика образа / Р. Барт // Избранные работы: Семиотика. Поэтика. – М.: Прогресс; Универс, 1994. – С. 297–319.
2. **Барт Р.** Camera lucida. Комментарий к фотографии / Р. Барт. – М.: Ad Marginem, 1997. – 223 с.
3. **Барт Р.** S/Z / Р. Барт. – М.: Эдиториал УРСС, 2001. – 232 с.
4. Большая Советская Энциклопедия (БСЭ) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://bse.sci-lib.com/article009993.html>
5. **Деррида Ж.** О почтовой открытке от Сократа до Фрейда и не только / Ж. Деррида. – Мн.: Современный литератор, 1999. – 832 с.
6. **Ильин И. П.** Постструктурализм. Деконструктивизм. Постмодернизм / И. П. Ильин. – М.: Интрада, 1996. – 256 с.
7. **Касториадис К.** Воображаемое установление общества / К. Касториадис. – М.: Гнозис, 2003 – 480 с.
8. **Лакан Ж.** Семинары II: «Я» в теории Фрейда и в технике психоанализа (1954/55) / Ж. Лакан. – М.: Гнозис; Логос, 1999. – 520 с.
9. **Фуко М.** Археология знания / М. Фуко. – К.: Ника-Центр, 1996. – 208 с.
10. **Фуко М.** Слова и вещи. Археология гуманитарных наук / М. Фуко. – СПб.: А-скад., 1994. – 405 с.
11. **Фуко М.** Это не трубка [Электронный ресурс] / М. Фуко. – Режим доступа: http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Philos/fuko/trubka.php
12. **Шевцов С. В.** Метафизика и мифология поэтического мышления (античность – современность: событийный диалог) : [Моногр.] / С. В. Шевцов. – Д.: Изд-во Днепр-петр. нац. ун-та, 2007. – 364 с.
13. **Эко У.** Сказать почти то же самое. Опыты о переводе / У. Эко. – СПб.: Симпозиум, 2006. – 574 с.
14. **Foucault M.** Of Other Spaces. Heterotopias (1967) [Электронный ресурс] / M. Foucault. – Режим доступа: <http://www.foucault.info/documents/heterotopia/foucault.heterotopia.en.html>

Надійшла до редколегії 25.01.2012 р.

УДК 167

О. В. Кісіль

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

РЕАЛІЗАЦІЯ СИНЕРГЕТИЧНОЇ МЕТОДОЛОГІЇ ОСВІТИ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Висвітлюється роль інформатизації суспільства, методологія синергетики, перехід синергетичної парадигми освіти, що цілком відповідає вимогам сучасного інформаційного суспільства. Також у статті наведено принципи синергетики за Будановим, які можуть бути віднесені до онтологічних постулатів.

Ключові слова: інформатизація суспільства, синергетика, методологія синергетики, синергетична парадигма, синергетичний ефект.

Исследуется роль информатизации общества, методология синергетики, переход синергетической парадигмы образования, что полностью соответствует требованиям современного информационного общества. Также в статье приведены принципы синергетики за Будановым, которые могут быть отнесены к онтологическим поступкам.

Ключевые слова: информатизация общества, синергетика, методология синергетики, синергетическая парадигма, синергетический эффект.

The article highlights the role of information society, the methodology of synergy, synergetic paradigm shift of education that fully meets the requirements of modern information society. Also in the article the principles of synergy with Budanov, which can be attributed to the ontological postulates.

Keywords: information society, Synergetics, methodology synergy, synergetic paradigm, synergistic effect.

Інформатизація суспільства, що розуміється як розвиток за допомогою інформаційних засобів пізнавальних соціальних структур і процесів, повинна знаходитися в органічній єдності з процесами соціальної інтелектуалізації, істотним підвищенням творчого потенціалу особистості. Тому сьогодні одним із важливих завдань педагогічної науки й практики є пошук ефективної системи освіти, що відповідала б потребам економічного та культурного розвитку суспільства, допомагала б учневі самовизначитися та самореалізуватися в соціумі [10].

Становлення інформаційного суспільства потребує забезпечити адекватність освіти динамічних змін, що відбуваються у природі й суспільстві, усьому навколишньому середовищі людини, зростаючому обсязі інформації, стрімкому розвитку нових інформаційних технологій. У зв'язку з цим на зміну «підтримуючої» чи «просвітницької» освіти прийшла інноваційна парадигма освіти, найважливішою складовою якої стала ідея «освіти протягом усього життя» чи безупинної освіти [3].

Історія оповідає, що рідко будь-яке суспільство було задоволене системою освіти, а класична модель фактично вичерпала себе. Все більшої сили набирає тенденція революційної системи парадигми освіти, її демократизація, комп'ютеризація і гуманізація, вільний вибір програми навчання, створення системи неперервної освіти. У ХХІ столітті необхідна фундаменталізація освіти, формування морально-відповідальної особистості, навчання не знанням, а мисленню, позбавлення від системи державного диктату та монополізму [6]. Одним із найбільших недоліків сучасної системи освіти є її авторитарність. В освіті панують суб'єктно-об'єктні стосунки між учителем і учнем. Учитель – активний суб'єкт, учень пасивний об'єкт. Процес навчання базований на тому, що учень засвоює ті знання, носієм яких є вчитель [10]. В освіті необхідно перенести центр у навчанні не на запам'ятовування, а на вирішення задач, навчити школяра мислити, здобувати знання самостійно, розвивати творчі здібності — все це входить до процесу радикальних змін системи сучасної освіти. Важливим моментом цього процесу є створення системи неперервної освіти, яка охоплює всі стадії життя людини, різноманіття методів і форм повинні надати розвиток інтелектуальних та фізичних здібностей особистості [6].

У даний час у розвитку процесу інформатизації освіти виявляються наступні тенденції [3]:

- формування системи безупинної освіти як універсальної форми діяльності, спрямованої на постійний розвиток особистості протягом усього життя;
- створення єдиного інформаційного освітнього простору;
- активне впровадження нових засобів і методів навчання, орієнтованих на використання інформаційних технологій;
- синтез засобів і методів традиційної і комп'ютерної освіти;
- створення системи випереджувальної освіти.

Науковці вважають, що методологія синергетики принципово змінює погляди на процес навчання [6]. Перехід до синергетичної парадигми освіти цілком відповідає вимогам сучасного інформаційного суспільства. Окремі аспекти теорії самоорганізації з педагогічної точки зору знайшли відображення у працях вітчизняних (Г. П. Васянович А. В. Євтодюк, І. В. Єршова-Бабенко, С. Ф. Клепко, В. А. Кушнір, В. С. Лутай, С. Ф. Цикін, О. В. Чалий та ін.) та зарубіжних (В. І. Аршинов, В. Г. Буданов, В. Г. Виненко, Л. Я. Зоріна, Є. М. Князева, В. В. Маткін, А. П. Назаретян, Л. І. Новикова, С. Д. Пожарський, В. І. Редюхін, М. М. Таланчук, С. С. Шевельова, Ю. В. Шаронін та ін.) науковців, які використовують синергетичну парадигму для осмислення розвитку педагогічної думки, розгортання освітніх процесів та проектування освітніх систем. Проблеми застосування синергетичного підходу в педагогіці присвячені окремі дисертаційні роботи (О. І. Бочкарьов, В. Т. Виненко, О. В. Вознюк, А. В. Євтодюк, В. В. Маткін, Л. В. Сурчалова, Ю. В. Талагаєв, М. О. Федорова та ін.), в яких досліджується методологія синергетики, обґрунтовуються синергетичні закономірності освітньої діяльності.

Синергетика є своєрідною міждисциплінарною рефлексією, новим парадигмальним напрямом сучасної науки, предметом вивчення якої є механізми самоорганізації у природних, соціальних та педагогічних системах [2]. Вона має спочатку природниче походження, поступово в центр уваги ставить людинознавство. Якщо вести мову про людину, про її пізнавальні та практичні можливості, про будову особистості, про ієрархічні шари свідомості, про історичні шари пам'яті, то всі ці утворення можна розглядати як структури – процеси самоорганізації. Багато синергетичних понять, таких як самоорганізація та балансування на межі хаосу, операціональна закритість, безліч можливих дискретних станів і екзистенціальний вибір у моменти біфуркацій служать тому, щоб досягнути внутрішню складність людської свідомості, процесів розвитку особистості та її структур.

В. Буданов [1] описав принципи синергетики:

1. *Гомеостатичність*. Цей термін може бути використаний при вивченні механізмів інтериоризації та адаптації, що виникають у людини, наприклад, у процесі навчання та самонавчання. У контексті дослідження особистості, яку варто розглядати як складну, динамічну систему, це означає здатність спрямовувати свою поведінку, самоналаштовуватися та самозмінюватися шляхом запозичення, запам'ятовування і відтворення знань, умінь, норм, поведінкових зразків, необхідних для успішного функціонування.

Механізми гомеостазу забезпечують цілісність системи, що стосовно особистості та мотивації означає підпорядкування всіх елементів структури основній її домінанті.

2. *Ієрархічність*. Основним змістом структурної ієрархії є складна природа вищих рівнів щодо нижчих.

Розглядаючи мотивацію навчання як багаторівневий процес, нижчим рівнем (базовим) буде первинна мотивація. Параметри порядку, які характеризують поведінку певної системи на макрорівні, і рух елементів цієї системи на мікрорівні взаємно спричиняються один одним.

На етапі вторинної мотивації своєрідно змінюватиметься ціннісна свідомість. Її динаміка набуватиме коливального характеру, оголюючи два полюси, пов'язані з традиційними моральними цінностями («екзистенціальні цінності») та цінностями – ідеалами суспільства.

Функціонально перша група цінностей виступає регулятором повсякденної практичної діяльності людей, визначаючи їхнє ставлення до соціальних, інституційних факторів суспільства.

3. *Нелінійність*. Нелінійністю називається властивість системи мати у своїй структурі різні стаціонарні стани, які відповідають різним допустимим законам

поведінки цієї системи. Еволюція поведінки і розвитку даного типу систем складна і неоднозначна, тому флуктуації (випадкові зовнішні впливи) можуть викликати відхилення системи від її стаціонарного стану в будь-якому напрямку.

4. *Нестійкість* містить у собі два попередніх принципи – нелінійність і незамкнутість. Стан нестійкості вибору прийнято називати точками біфуркацій (точки розгалуження можливих шляхів еволюції системи). На життєвому шляху кожної людини дуже багато точок біфуркацій, вибору, усвідомлених і неусвідомлених. Здійснюючи вибір подальшого шляху, суб'єкт вибирає найбільш сприятливий для себе шлях, що водночас є одним із реалізованих у даному середовищі.

5. *Динамічна ієрархічність* – найважливіша інтегративна ознака системи, ефект цілісності, тобто поява в даній сукупності об'єктів таких властивостей, яких немає в кожного з них окремо.

Отже, синергетику визначають як науку, яка вивчає, пояснює, прогнозує процеси самоорганізації складних систем в їх русі від хаосу до порядку і від порядку до хаосу. Стан складної соціальної системи щомиті визначається на шкалі «хаос – порядок», крайні точки якої є найбільш несприятливими: якщо крайній хаос заважає здійснювати обраний напрям руху, то крайній, жорсткий порядок є перешкодою для нового прогресу. Закон синергії у закладах освіти проявляється через співробітництво. Тому бригадна форма організації праці ефективніша, ніж індивідуальна. Проте слід мати на увазі й інше трактування закону синергії, а саме: для будь-якої організації існує такий набір елементів (ресурсів), при якому її потенціал завжди буде або істотно більшим простої суми потенціалів вхідних у неї елементів, або істотно меншим [8]. Таким чином, закон синергії вказує на те, що у процесі формування і розвитку структури як об'єкта, так і суб'єкта організації необхідно оцінювати дві його складові: позитивну – творчу, організуючу і негативну – руйнівну. Завдання керівника закладу освіти у реалізації синергетичного закону полягає у тому, щоб знайти такий набір елементів і так з'єднати їх між собою, використовуючи прогресивні форми організації, щоб учасники навчально-виховного процесу оптимально взаємодіяли між собою, створюючи ефект позитивної синергії [8; 9]. Синергетичний ефект може бути отриманий за рахунок:

- організуючої ролі керівника (план-завдання, режим роботи, нормативи, стимули, контроль тощо);
- організації праці;
- організації навчального-виховного процесу закладу освіти;
- колективного прийняття рішень;
- організація оперативного виробничого планування і управління.

Закон синергії діє незалежно від волі і свідомості керівника, проте результати дії закону залежать від стану трьох середовищ: керівника, підлеглих і зовнішнього середовища по відношенню до закону синергії.

Досить важко заздалегідь визначити необхідні ресурси та умови їх використання для досягнення синергії. Це можна робити або набуваючи власний досвід у процесі перебору різних ресурсів у діяльності закладу освіти та подальшого соціального результату, або використовуючи досвід інших закладів освіти. Практика показує, що інноваційні технології загалом всебічно і зокрема в освіті створюють та запроваджують найефективніше в країнах, де фінансування науки й освіти відповідає вимогам часу. Науковці наводять набір типових ситуацій, які характеризують наближення діяльності закладу освіти до синергетичного ефекту [4; 8; 9]:

- тривала і якісна робота;
- гарний настрій у колективі;
- зниження втрати працівників;
- довірливі відносини між співробітниками;
- зниження серцево-судинних, простудних та інших захворювань;
- часткова відмова від послуг сторонніх організацій (створення при школі

Центрів дитячої творчості);

- благодійна діяльність;
- активне придбання працівниками акцій своєї компанії;
- лояльність до своєї організації і безпосереднього керівництва;
- інтерес працівників до підвищення своєї кваліфікації;
- вироблення і підтримка традицій і цінностей закладу освіти;

- співвідношення розроблених і прийнятих для впровадження раціоналізаторських пропозицій та винаходів;
- зростання раціоналізаторських пропозицій з удосконалення якості освіти і управління в закладі освіти;
- скорочення кількості оперативних нарад і збільшення кількості стратегічних;
- стійкість організації до активних дій;
- посилення навчальної та організаційної дисципліни.

Професійне використання законів синергії у закладах освіти веде до доцентрових рухів у діяльності закладу у бік стійкості і процвітання.

Закономірною й обов'язковою умовою в цьому контексті є випереджувальний розвиток освіти. Це логічно випливає з того, що саме освіта є пріоритетною у формуванні людського капіталу як рушійної сили розбудови суспільства [10].

Бібліографічні посилання

1. **Буданов В. Т.** Трансдисциплінарне образование, технологии и принципы синергетики. Синергетическая парадигма / В. Т. Буданов. – М.: Прогресс-традиция, 2000.
2. **Вознюк О. В.** Розвиток вітчизняної педагогічної думки: синергетичний підхід (др. пол. XX ст.) : навч.-метод. посіб. / О. В. Вознюк; за ред. проф. П. Ю. Сауха. – Житомир: Вид-во ЖДУ, 2008. – 128 с.
3. Информационное образование и информационная культура личности как факторы развития информационного общества. – <http://www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea2001/tom/sem2/doc33.html>
4. **Кафідов В. В.** Теорія організації : [навч. посіб. для вузів] / В. В. Кафідов, Т. В. Скіпетрова. – М.: Академічний Проект; Фонд «Світ», 2005. – 144 с.
5. **Князева Е. Н.** Синергетика и новые подходы к процессу обучения / Е. Н. Князева, С. П. Курдюмов // Синергетика и учебный процесс. – М.: РАГС, 1999. – С. 8–18.
6. **Негодаев И. А.** На путях к информационному обществу 1999. – Режим доступа: http://www.iu.ru/biblio/archive/negodaev_na/05.aspx?search;
7. **Підлісний В. І.** Теорія організації : [підруч. для вузів] / В. І. Підлісний. – СПб.: Видавничий дім «Бізнес-преса», 2003. – 336 с.
8. **Смирнов Е. А.** Теорія організації : [навч. посіб.] / Е. А. Смирнов. – М.: ИНФРА-М, 2004. – 248 с.
9. **Химинець В. В.** Іноваційна освітня діяльність / В. В. Химинець. – Тернопіль: Мандрівець, 2009. – 360 с.
10. **Бацевич Ф.** Духовна синергетика рідної мови. Лінгвофілософські нариси : [Моногр.]. – К.: Академія, 2009 – 187 с.
11. Філософський словник / За ред. В. І. Шинкарука. – К.: Голов. ред. УРЕ, 1986. – 800 с.
12. Філософія : [учебник для высших учебных заведений]. – Ростов н/Д: Феникс, 2000. – 576 с.

Надійшла до редколегії 24.02.2012 р.

УДК 165

А. В. Ковальчук

Одесский национальный политехнический университет

ОГРАНИЧЕНИЕ КАК МЕТОД ПРИВНЕСЕНИЯ РАЗУМНОГО ПОРЯДКА

Розглядаються фундаментальні проблеми сучасної культурології, досліджуються можливості підвищення наукового статусу культурології та інших наук про культуру завдяки дотриманню такого дисциплінарного принципу, як обмеження.

Ключові слова: дисциплінарність, метод, обмеження, культурологія.